

**ORHAN KEMAL'İN BEREKETLİ TOPRAKLAR
ÜZERİNDE, MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ,
ÜÇKAĞITCI, ADLI YAPITLARINDA KÜLTÜREL
UNSURLARIN ÇEVİRİSİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME¹**

Esra ULUŞAHİN²

Olma kula kul. Öpme el ayak.
Kirlenmesin ağzın. İnsan ya
vermeli insan için canını ya da
kalabalık etmemeli dünyamızda
O.Kemal

Öz: XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özerk bir bilim dalı olarak disiplinleşen çeviri, küreselleşen dünyada sınırların ortadan kalkmasında en etkili araç olarak kabul edilmektedir. Kültürlerarası köprü vazifesi gören çeviriye her geçen gün artan ilgi, beraberinde toplumlar arasında kültürlerarası etkileşimi de arttırmaktadır. XX. Yüzyıla kadar dilbilimin, yazınbilimin alt dalı olarak varlığını sürdüren çevirinin, bilimselleşmesinden kısa bir süre sonra uğradığı paradigma değişimi dille kültürün ayrılmazlığı temelinde dayandırılmış, erek kültür odaklı çeviri anlayışını doğurmuştur. Bu bağlamda güncel çeviribilim araştırmalarına bakıldığında ezber bozarcasına sadece bir dilin diğer dile aktarımı mantığıyla değil, dil, kültür, edebiyat, sosyoloji, siyaset, tarih, psikoloji, tıp yani bilimsel anlamda bütün disiplinlere katkı sağlama mantığıyla geliştirilmektedir. Her toplumun bir kültüre sahip olduğu gerçeğinden yola çıkarak, çeviride kaynak dili erek dile aktarırken çevirmen açısından sözcük ve anlam bağlamında yaşanan en önemli sorun, kültürel öğelerin aktarımıdır. Geleneksel yaklaşımlarda yazarın gölgesinde kalan çevirmen, son on yıldır dil kültür bütünlüğünün sağlanmasında, kültürlerarası etkileşimin artmasında başat aktör olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada Türk Edebiyatı'nın toplumcu gerçekçi yazarlarından Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde, *Müfettişler Müfettişi*, *Üçkağıtçı* adlı yapıtlarında geçen kültürel unsurları, çevirmeni merkeze

¹ Bu çalışma Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı Adlı Yapıtlarının Fransızca Çevirilerinde Folklorik Unsurların Yorumlayıcı Anlam Kuramı Bağlamında İncelenmesi adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Araş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü. esrasahbaz@gazi.edu.tr

alan Yorumlayıcı Anlam Kuramı ve Peter Newmark'ın kültürel öge sınıflandırması ışığında ele alacağız. Ayrıca kaynak kültüre özgü kültürel unsurların erek okurun dünyasına nasıl aktarıldığını, çeviri sürecinde her iki dile, kültüre eşit derecede hakim, entelektüel açıdan donanımlı olması gerektiğini vurguladığımız ideal çevirmen tanımını, çevirmen kararlarını eşdeğerlik ilkesine dayanarak örneklerle göstermeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Yorumlayıcı Anlam Kuramı, Kültürel Unsurların Çevirisi, İdeal Çevirmen, Eşdeğerlik, Peter Newmark, Orhan Kemal.

A COMPARATIVE ANALYSIS ON THE TRANSLATION OF CULTURAL ELEMENTS IN ORHAN KEMAL'S *BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE* AND *MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ*

Abstract: Translation, which enables interaction between different cultures, became an autonomous scientific branch in the second half of the twentieth century and since then it has been accepted as an effective tool for intercultural communication in today's globalizing world. As a result of increasing academic interest in the process of translation, a paradigm shift has occurred and the act of translation has started to be established on the organic bond between language and culture, which has resulted with a target culture-based understanding on translation studies. In this context, the new understanding does not aim at transmitting the message from one language to another in a word-to-word mode but aims at transferring all the cultural components like literature, sociology, politics, history, psychology, etc. into the target language in a clear, understandable mode. When it is considered that each society has its unique culture, the most important translation problem in terms of achieving the original meaning and the mode of the source text is the transmission of cultural elements into the target language. In the last ten years, translator who would remain in the shadow of the author in terms of traditional approaches has attained a big success by achieving a unity between culture and language, and by increasing the interaction between different cultures. In this respect, this study will focus on the cultural elements in the French translations of the social-realist writer Orhan Kemal's novels entitled *Bereketli Topraklar Üzerine* and *Müfettişler Müfettişi* within the scope of Peter Newmark's classification of cultural elements. Examining how cultural elements are transferred to the target reader, it will illustrate the definition of an "ideal translator" who is supposed to be intellectually well-equipped and have the command of both

languages and cultures. Moreover, the translator's choices made during the translation process will be discussed in accordance with the equivalence principle.

Keywords: Translation of The Cultural Elements, Ideal Translator, Equivalence Principle, Peter Newmark, Orhan Kemal.

Giriş

İnsanoğlu varoluşunu sorgulamaya başladığından beri ben/öteki ikilemini oluşturmuştur. Ancak önce 'ben'in varlığını öğrenen bireyin ya da toplumun öz kültürüyle kurduğu bağ, onun başka kültürleri, kendinden olmayana kabullenmesini güçleştirir. Küreselleşmeyle beraber toplumlar arasında yaşanan göç, ekonomik, politik, toplumsal olayların etkisiyle farklı kültürlerin birbirinde konumlanma ihtiyacı kültürlerarası etkileşimin bir sonucudur. Çevirinin de kültürlerarası etkileşimle gelişme gösteren bir olgu olduğu yadsınamaz.

Önceleri çeviriyle uğraşan kimseler tarafından kendi ürünlerini doğrulamak amacıyla gerekçelendirdikleri çeviriye ilişkin geliştirilen yöntemsel açıklamalar, çevirinin sadece bir uğraş olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. XX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ise bağımsızlığını kazanan çeviri, bilimselleşmeyle beraber sorgulanabilir, araştırılabilir bir olgu haline gelmiştir.

Özellikle yabancı dillerden dilimize kazandırılan yapıtların fazlalığı diğer kültürleri tanımamızda etkili olurken, Türkçe'den yabancı dillere aktarılan yapıtlardaki kısıtlılık kendi kültürümüzü diğer kültürlere tanıtmaya aşamasında yaşanan en büyük eksikliklerdir. Türk edebiyatının toplumcu gerçekçi romancıların başında gelen Orhan Kemal'in Fransız diline, kültürüne kazandırılan *Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı* adlı yapıtları bu alandaki eksikliğe karşı ortaya konan başarılı yapıtlardır. Türkiye'de 1950'li yıllarda yaşanan siyasal, ekonomik alanda yaşanan değişiklikler, toplumcu gerçekçi söylem doğrultusunda Orhan Kemal'in yapıtlarına konu olmuş, bu bağlamda yazar yapıtlarında ideolojik görüşüne de uygun olarak sanayileşme karşısında ezilen işçi, köylü sınıfının yaşamına yer vermektedir. Türk folkloruna özgü unsurların sıklıkla kullanıldığı kaynak yapıtlardan *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı yapıtı Kemal et Jacqueline Bastuji tarafından 1971 yılında *Sur Les Terres Fertiles* çevirisiyle Fransızca'ya kazandırılmıştır. 1995 yılında Müfettişler Müfettişi, *L'Inspecteur des Inspecteurs* adıyla, 2002 yılında da *Üçkağıtçı* adlı yapıtı *l'Escroc* şeklinde Jean Louis Mattei tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir. Yapıtlarda oldukça fazla kullanılan Türk kültürüne özgü dilsel

kullanımlar, argo ifadeler, halk deyişleri, atasözleri, deyimler kısacası kültürel unsurların fazlaca olması çeviri açısından bakıldığında, çevirmeni oldukça zorlamaktadır.

Peter Newmark'ın kültürel öge sınıflandırması doğrultusunda ele alınacak kültürel unsurlar, sözlü çeviriden yazılı çeviriye Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer tarafından uyarlanan Yorumlayıcı Anlam Kuramı ışığında, çevirmenin dilsel, kültürel hakimiyetini karşılaştırmalı olarak göstermek, yabancı dil öğrencilerine örnek teşkil etmesi açısından kaynak dil, erek dil arasında kültürel unsurların çeviri çözümlemesini yapmak çalışmanın genel çerçevesini oluşturacaktır. Çeviride yazarın gölgesinde kalan ancak kültürel, toplumsal anlamda yaşanan paradigma değişikliği kapsamında merkeze alınan çevirmen, hem Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın inceleme alanını oluşturmakta hem de genel olarak çeviribilimde öncelikli olarak değerlendirilmektedir. İki dil, iki kültür, iki toplum arasında gidip gelen çevirmen dilsel, kültürel, entelektüel hakimiyeti sayesinde başka bir dünyayı anlar, anladıklarını kendi dünyasının normlarına uygun şekilde yansıtır. Bu bağlamda bilişsel bir eylem olarak nitelenen çeviri, çevirmen tarafından tekrar yorumlanarak erek dilin, kültürün beklentilerini karşılamalıdır.

1.Yorumlayıcı Anlam Kuramı (La Théorie Interprétative)

Tarihi yazılı çeviriden daha eskiye dayanan sözlü çeviride edindikleri birikimi yazılı çeviriye uyarlayan Danica Seleskovitch ile Marianne Lederer'in 1980'li yıllarda geliştirdikleri Yorumlayıcı Anlam Kuramı (La théorie interprétative /Théorie du sens) çevirmeni merkeze koyarak, söylem çözümlemesi esnasında çevirmenin bilişsel süreçlerini, dile, kültüre hakimiyetini ayrıntılarıyla inceler. Çevirmenin başat aktör olduğu çeviride yorum odaklı bir anlam paradigmasının oluşmasıyla dilsel normlar arka planda kalmış, sözcüklerin bağlam içerisindeki anlamsal değerleri önem kazanmıştır.

Çevirinin bir olgu olarak, çoklu gerçekçilik ışığında ele alındığı, tek gerçeğinin ya da tek yönteminin olmadığı düşünülürse, romantik dönem düşünürünün gerekliliğine inandığı anlam ve yorum kavramları bu bağlamda farklı bakış açılarıyla çeviribilim alanında geliştirilmeye başlanmıştır.

Danica Seleskovitch'in 1968 yılında ilk yapıtı *Uluslararası Konferanslarda Yorum- Dil ve İletişim Problemleri (l'Interprète dans les conférences internationales - Problèmes de langage et de communication)* ve doktora tezinden ürettiği, 1975 yılında basılan *Dil, Diller ve Bellek. Ardıl Çeviride Not Alma Çalışmaları (Langage,*

langues et mémoire, étude de la prise de note en interprétation consécutive) adlı çalışması Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın ilk temellerinin atıldığı yapıtlardır. Seleskovitch'in temellendirdiği ardıl çeviriye yönelik anlam kuramı, Lederer tarafından andaş çeviriye uyarlanmıştır. (Lederer, 1981:21-22) Lederer bütün deneyimlerini göz önünde bulundurarak çevirmen odaklı geliştirdiği bu kuramı Seleskovitch'le beraber yazın çevirisine uyarlamıştır. Bugün Paris III Nouvelle Sorbonne Üniversitesi bünyesindeki ESIT(Ecole Supérieure d'Interprète et de Traducteurs) diğer adıyla Paris Çeviri Okulu'yla birlikte anılan Yorumlayıcı Anlam Kuramı çevirmenlerin birer kültürel aktör olduğu önermesiyle çeviribilim üzerine çalışan araştırmacılara yol göstermekte, çeviri alanında donanımlı çevirmenlerin yetişmesiyle bilimsel anlamda gelişme sağlanacağını ileri sürmektedir. Çeviri kültürlerarası bir köprüyse çevirmenin de o köprüyü inşa eden mühendis olduğunu vurgulamak gerekir.

Çeviride ortaya çıkan pek çok soru ve sorunları çıkış noktası kabul ederek geliştirilen kuramlar, yaklaşımlar her ne kadar mantıksal açıdan aynı görülse de öncelik ya da yöntem açısından farklılık göstermektedir. Ancak günümüz çeviri kuramlarına bakıldığında ortak özellikleri, erek odaklı bir yaklaşım benimserler, erek kültürün okurunun çeviri metni okurken kaynak yapıt okuduğu hissine kapılması gerektiğini savunurlar. Amaç anlamı ele geçirmek olan anlam kuramı nörolojik, nörodilbilimsel temellere dayanmaktadır. Çevirmenin kaynak dili, kaynak toplumun kültürel, dilsel alışkanlıklarını anlaması (compréhension), kaynak dilin dilsel formundan sıyrılması (déverbalisation), bu iki evreden sonra bilişsel süreçte zihinde oluşan anlamı erek dilin, kültürün normlarına göre yeniden yorumlaması (réexpression) (Lederer, 2006:9) şeklinde üç aşamada temellenen anlam kuramı, yıllardır çeviriye ilişkin metnin dili mi yoksa o metnin içinde oluşan söylem mi çevrilecek sorusunu da açıklığa kavuşturmuştur.

Çevirmenin kaynak dilde söyleneni anlayan okur, söylenenin anlatıcı olarak da yazar olduğu Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nda çevirmen kaynak dili değil, kaynak dildeki mesajı anladığı şekilde erek okura aktarır. (Seleskovitch& Lederer, 1993:19) . Diğer bir deyişle çeviri eylemi, anlam kuramının da bilişsel ilk süreci olan 'anlama' üzerine temellenmektedir.

2. Anlam ve Anlama

Dilsel anlamlarından çok yorumsal anlamların öne çıktığı Yorumlayıcı Anlam Kuramı, kaynak dil, erek dil arasında ortak bir anlamın da ortaya çıkarılması gerektiğini belirtir. İyi çeviri nasıl olmalı?, İdeal çevirmen

nasıl olmalı? çeviribilimin temel soruları olduğu gibi aynı zamanda ulaşmak istediği amaçtır. Bu amacın yerine gelmesi için de öncelikle bilişsel sürecin ilk basamağı olan 'anlama' evresinin başarıya ulaşması gerekmektedir. Sözcüklerin çokanlamlılığı (polysémie), anlamsal açıdan muğlaklığı (ambiguité) bu evreyi çevirmen açısından oldukça zorlayan etkenlerdendir. XIX. Yüzyılın çeviri sorunsalına kuramsal anlamda çığır açan Schleirmacher'in çeviri sürecini anlama, aktarma, çevirmenin görevini ise 'anlamak, anlaşılır kılmak' (Schleirmacher, 1963:41) şeklinde tanımlaması sözcüklerin salt bir anlama bağlı olmadığını, sözcüklerin metne, duruma, kullanıldığı alana göre çeşitlilik gösterdiğinin, devingen bir yapısı olduğunu sinyallerini vermiştir.

Bilimin temeli anlamaya, araştırmaya, soru sormaya dayalıdır. İnsanın dünyayı, dünyadaki oluşumu anlaması duyuları ve anlama yeteneğiyle gerçekleşmektedir. Anlama olmadan iletişim gerçekleşemez. Dil bilmenin çeviri için yeterli olmadığını savunan anlam kuramına göre, çeviri sorunlarına genel olarak bakıldığında sıkıntının daha ilk baştan yani kaynak metnin çevirmen tarafından yanlış anlaşılmasıyla başladığının altını çizer. Sözcüklerin anlamlı göstergeler olduğunu savunan dilbilimsel yaklaşımın tersine sözcüklerin anlamlı olmadıkları, anlam ürettikleri gerçeği anlam kuramının temel düşüncesidir ve bu sözcüklerin dilsel formlarından ziyade bağlam içerisindeki konumlanışlarının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kaynak metnin bilinmedik, çarpıcı yönlerini keşfeden, kültürel, toplumsal yapısını oldukça iyi taniyan, her iki dile, kültüre eşit derecede hakim olan çevirmenin, sözcüklerin yan anlamlarını, kültürel anlamlarını yani bağlamdaki anlamlarını doğru anlaması ideal çeviri için atılan ilk adımdır. Çevirmenin bu ilk aşamayı başarıyla atlatması kaynak dile, kültüre ilişkin daha önceki deneyimleri, yaşamışlıkları, donanımıyla ilgilidir. Örneğin kaynak dilde kullanılan deyimler, atasözleri belli durumlarda değil farklı olayları betimlerken kullanılabilir. Çevirmen bu ifadelerin kullanım yerlerini çok iyi algılayarak erek okura farklı yöntemlerle anlaşılır şekilde yorumlamalıdır.

Anlama evresinin aktif ve öznel bir edimdir, anlam ise yazarın söylemek istediği şeydir. (Seleskovitch&Lederer, 1993:25) Çevirmenin sahip olduğu dünya bilgisi (savoir encyclopédique), dilsel yetisiyle (compétence linguistique) kaynak metnin anlamının zihinde çarpışması sonucu oluşan anlama eylemi, çevirmenin öznellikten sıyrılarak, nesnel bir bakış açısıyla anlama, yazarın söylemek istediğine yoğunlaşması sonucu gerçekleşmektedir. Dil felsefecileri arasında önemli isimlerden

olan Gottlob Frege'de *Anlam ve Gönderge* adlı yapıtında anlamın dilsel mi yoksa zihinsel mi olduğu sorusuna 'ide'lerle karşılık vermiştir. Anlamın öznel olduğunu ve insanın idesinde farklılaştığını ileri sürerek, dilsel anlamların bağımsız nesnel olduğunu, semantik içeriğin zihin ve dünya arasında bir ara bölgede yer aldığını söyler. (Salerno, 2011: 21). Söylem ya da metnin dilsel anlamı, çevirmenin bilişsel mekanizmasında topladığı deneyimlerin, birikimlerin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Çeviride yaşanan hatalar çevirmenin kaynak dile ilişkin yeterince bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Sözcüğün ilk anlamını aktarmak çeviride kabul edilebilir değildir, burada eşdeğerlikten bahsedilemez. Ancak anlama ilk etapta gerçekleşmeyeceği hakikatiyle de Lederer, çevirmenin yeterli sayıda anlamlı bilgilerle karşılaştığı zaman bunun gerçekleşeceğini savunmaktadır. Anlama sürecinde çevirmenin zihninde o anlamın oluşması için yeterli sayıda bilgiye ihtiyaç vardır ve Lederer bunu anlam birimleri (*unité de ses*) şeklinde betimlemektedir. (Lederer, 2006:20) Kaynak metinde geçen sözcüklerin anlamlarıyla çevirmenin dilsel, kültürel, entelektüel hakimiyetlerinin birleşmesi sonucu anlam ortaya çıkmaktadır ve bu süreçte karşılaşılan bütün anlamlı birimler çevirmeni tek bir anlama götürmektedir. Sözcüklerin gerçek anlamları, yan anlamları, içerdiği alt metinler, açık, örtülü anlatımlar (*explicite, implicite*) göz önünde bulundurularak metnin içindeki konumlanışı çevirmenin sahip oldukları sayesinde çözümlenebilir.

Esas olarak ortaya koyduğu üründe okur tarafından anlaşılır olma kaygısı taşıyan yazarın amacına ulaşmak adına okura gerekli tüm bilgileri vermesi gerekmektedir. (Lederer, 2006:27). Daha açık bir ifadeyle kuramsal açıdan merkezde olan çevirmenin çeviri eylemi sırasında, kelimelerin çokanlamlılığından (*polysémie*) yola çıkarak, söz konusu kelimenin kaynak metinde içerdiği anlamı, söz konusu cümlenin bağlam içerisinde kendinden önce geçen cümleleri, yapıtta ele alınan temel konuyu, yazarın düşünce tarzını, okuru, okurun kültür seviyesini, mizah algısını göz önünde bulundurması gerekir. (Richadeau, 1971:12 akt. Lederer, 2006:28)

Özetle çeviri süreci sırasında çevirmenin zihninde yığılan anlam birimleri, kaynak normlarından sıyrılarak daha öncesinde varolan dilsel ve dil dışı bilgilerle mantıklı sayılılar yapılarak erek kültür için formüle edilir. Çevirmenin bilişsel donanımıyla (*bagage cognitif*), bağlamın içerdiği bilgiler (*contexte cognitif*), metnin doğru anlaşılıp yorumlanması konusunda çevirmene yol göstermektedir. Bu zihinsel

süreçte çevirmenin anlamı yanlış anlamlandırması ciddi sorunlar doğuracaktır. Doğru biçimleniş ise hem dilsel hem entelektüel bilgi donanımı, kültürel hakimiyet, hem de yaşama dair deneyimler sayesinde zihinde kendiliğinden doğru şekilde biçimlenecek, çeviride eşdeğerlik sağlanacaktır.

3. Söylem Çözümlemesi (Analyse de discours)

Değişen dünya algısıyla birlikte yirminci yüzyılın başında akademik dünyanın da ilgisi olgulardan söylem kavramına doğru kaymıştır. Tek gerçekçilik yerini çoklu gerçekçiliğe bırakmıştır. Diğer bir deyişle düşüncelerimizi mutlaklaştıran temellendirmeler reddedilerek, rasyonalizm, empirizm, determinizm dönemi kapanmış ve sosyal bilimlerin temel dayanağına dönüşen söylem çağı başlamıştır. Basit tanımıyla dil pratiği olarak tanımlanan, disiplinlerarası etkileşimle gelişim gösteren akademik anlamda yapılan sosyal, kültürel araştırmalarda önem kazanan söylem kavramı, toplumda ise öznelliğe dayanan insani pratikler şeklinde betimlenmektedir.

Her söylem ortaya çıktığı kaynak dünyanın gerçeklerini yansıtır. Söylem sadece metnin içeriğiyle değil, söylemi kimin, neden, kime söylediğini, belli bir zamanda belli bir topluluk arasında geliştirilen fikirleri kapsamaktadır. Bir dil pratiği şeklinde tanımlanan söylem, nasıl her birey farklıysa bu bireylerin ileri sürdükleri söylemler de farklılık gösterdiğinden nesnel değil öznelidir. Söylem kişinin yaşamla ilişkisinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle söylem sahibinin toplumsal konuşlanışını, söylemin kim tarafından, nerede, ne amaçla söylendiği dilsel bir olgu olan söylemin anlamı için belirleyici unsurlardır. Bağlam içerisinde anlaşılan söylemler, son zamanlarda sosyal bilimlerin analiz yöntemi olarak sıklıkla başvurulan söylem analizi sayesinde anlamsal açıdan açıklığa kavuşmaktadır. Bu analizin amacı dil dışı etmenleri de göz önünde bulundurarak dili inceler ve güç/bilgi, politik, ideolojik, toplumsal, kültürel ilişkilere yönelip, bu ilişkilerin söylemde nasıl gün yüzüne çıktığını ya da nasıl değişime, dönüşüme uğradığını gösterir (Sözen, 1999:85)

Yorumlayıcı kuram bağlamında söylem analizi, genelde öteki diye adlandırılan kendinden olmayan toplumların toplumsal yapıları ve bu yapıların söylemlerini, deneyimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kaynak metinde varolan toplumsal yapı, fenomenolojik geleneklerin dile yansımaları, çevirmen tarafından zihinsel bir söylem analizi pratiğinden sonra erek toplum yapısına, geleneklerine, dilsel yapısına uygun bir şekilde söylemsel dönüşüme uğramaktadır. Koskinen'in belirttiği gibi; "Çeviride diğer yazı biçimleri gibi, her zaman belirli bir

amaçla yapılan bir kullanma ve yönlendirme biçimidir Hiçbir söylem ideolojiden bağımsız değildir. Nesnel gerçeklik diye bir şey yoktur, bundan dolayı en tehlikeli kullanıcı ve yönlendirici, işini açık olarak değil de nesnel olduğunu iddia ederek yapandır. Demek ki tehlike, çeviri işinde değil de, çevirmenin görünmezliğinde yatıyor...çevirmenin kendini gizlememesi ve gerçekleştirdiği kullanımı ve yönlendirmeyi açıkça göstermesi gerekir. Evcilleştirilmiş saydamlığı ve gizlenmiş yabancılığı hedeflemek yerine çevirmen, dilbilimsel ve kültürel farklılıklardan, anlamların çoğulluğundan okuru haberdar etmelidir” (Koskinen, 1994: 451). Diğer bir ifadeyle bilgi, anlam sayesinde ortaya çıkan söylemi analiz etmek için temelde yatan bilgiye, düşünceye, söylem sahibinin kültürel, tarihsel, ideolojik bakış açısını bilmek gerekmektedir. Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın önermesine göre de erek metnin yazarı olan çevirmenin söylemlerinin erek okur tarafından daha iyi anlaşılması için kaynak metni olduğu gibi anlayarak yani varolan söylemlerin kültürel, tarihsel, toplumsal dayanaklarını bilerek, örtülü ifadeleri anlaşılır kılarak, kaynak dildeki kutsal öğeleri erek dilde yermeden söylemi erek kültürün normlarına göre oluşturmaktadır. (Seleskovitch& Lederer, 1993:62) Çevirmen çok anlamlı söylemleri önce kaynak bağlamda doğru anlayıp analiz ederek, sözcüklerin ilk anlamlarıyla değil, toplumsal, kültürel pratikler sonucunda ortaya çıkan anlamla ilgilenmeli, ortaya çıkan söylemsel anlamı da erek dilin, kültürün yapısına uygun bir söylemle bağlam içerisinde anlamlandırmalıdır.

4. Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi Adlı Yapıtlarında Kültürel Unsurların Newmark'ın Kültürel Unsur Sıralamasına Göre Analizi

Kavramsal açıdan her ne kadar farklı tanımlara sahip olsalar da toplumla kültür arasında kopmaz bir bağ vardır. Nasıl bir toplum kültürü olmadan varolamazsa, kültür de kendini koruyan, sürdüren, yaşatan bir toplum olmadan varolamaz. Topluma özgü kültürü oluşturan bileşenler kültürel unsurlar olarak tanımlanır. Bu kültürel unsurlar bir topluma olduğu kadar o toplumun diline de hareketlilik, zenginlik kazandırmaktadır.

Günümüz çeviri yaklaşımları hedefleri belirlenirken, kültürle çevirinin beraber anılması, bilgi toplumu olma yolunda ilerlerken çeviribilim açısından olmazsa olmazlardandır. Ancak toplumlar arasındaki kültürel farklılıktan kaynaklı çeviri etkinliğinde çevirmenin karşılaştığı en önemli sorun yazınsal metinlerin dokusunda kullanılan folklorik, mecaz, deyim, ikilemeler, üstü örtük ifadeler, söz sanatları, dil oyunları

gibi öğelerin erek kültüre aktarımıdır. Yazınsal metinlere sanat eseri niteliği kazandıran söz konusu öğeler, bir toplumun kültürüne özgü olduğundan bu öğelerin bir dilden diğer dile aktarılması çevirmeni zorlamaktadır. Peter Newmark da *A textbook of Translation* (1988) adlı yapıtında kaynak-erek dil arasındaki kültürel farklılıktan kaynaklı oluşan çeviri sorunlarını, bunların nasıl çözülebileceğini, her kültüre özgü unsurları çeviride nasıl çevrilmesi gerektiğine yer vermiş, bu kavramları sınıflandırmış ve her biri için farklı yöntemler geliştirmiştir. Her ne kadar Yaklaşım açısından Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın tersine çeviri sürecinde kaynak metni, kaynak kültürü esas aldıysa da iyi çeviri yapabilmek için çevirmenin kaynak metni doğru anlaması üzerinde durarak Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın ilk evresini yaklaşım olarak benimsemiştir. Bu bağlamda çevirmenin çeviri sürecinde kültür faktörünü göz önünde bulundurması gerektiğinin ısrarla altını çizerek, çevirmene, şimdiler de ise çeviri eleştirmenlerine kolaylık sağlaması açısından kültürel unsurları sınıflandırmıştır. Newmark *A Textbook of Translation* adlı yapıtının 1988 basımında kültürel öğelerin sınıflandırmasını beş başlıkta toplamıştır: 1. Ecology (Animals, plants, local winds, mountains, plains, ice etc.), 2. Material culture (artefacts) (Food, clothes, housing, transport and communications), 3. Social culture-work and leisure, 4. Organisations, customs, ideas-Political (social, legal, religious, artistic), 5. Gestures and habits (often described in 'non-cultural *language) (Newmark, 1988:102). Daha sonra 2010 yılında yayınladığı *Translation and Culture (Çeviri ve Kültür)* adlı makalesinde kültürel öğe sınıflandırmasını yeniden biçimlendirmiştir: ecology; • public life; • social life; • personal life; • customs and pursuits; • private passions (Newmark 2010: 173-177).

Çeviribilimciler tarafından farklı şekillerde yorumlanan, sıralanan kültürel öğelerin sınıflandırmasının Aksoy'un yapıtında da yer aldığı üzere, ilk sıralamaya 'Deyimler ve ifade kalıpları' maddesi eklenmiş haliyle karşılaştırmalı çeviri çalışmalarına daha uygundur. Bu bağlamda Peter Newmark'ın kültürel unsurların sıralaması şu şekildedir:

1. Çevresel Unsurlar (iklim, mevsimler)
2. Maddesel Kültür (yiyecek, giyecek, şehirler, köyler, ulaşım araçları, ev eşyaları vb.)
3. Sosyal Kültür: iş yaşamı ve özel yaşam ile ilgili unsurlar
4. Kuruluşlar, faaliyetler, süreçler, dini, siyasi, sanatsal, idari kavramlar
5. Davranışlar ve gelenek görenekler
6. Deyimler ve ifade kalıpları (Aksoy, 2002:90)

Betimleyici çeviri araştırmalar ışığında kaynak metindeki dilsel unsurların birebir erek dile aktarılması algısının silinmesi ve çeviri metinlerin kendi gerçekliği içerisinde sadece dilsel açıdan değil, dilsel yan etmenlerin, erek dilin kültürel, sosyolojik hatta gündelik kullanımının çeviride birinci dereceden önemli olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bağlamda, Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi* adlı yapıtlarda yer alan, Maddesel Kültür başlığı altında yer alan Türk mutfağına özgü yiyeceklerden birkaçını çevirmenin söyleminde nasıl yeniden yorumladığını analiz ederek, erek kültüre aktarılan söylemlerde eşdeğerliğin sağlanıp sağlanmadığını karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz.

Örnek 1:

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE	Yazar: Orhan Kemal
	Çıkınlar açıldı, yiyecekler serildi: Ekmek, peynir, tahin helvası, kara zeytin, kuru soğan ya da yağı donmuş mercimek çorbası, bulgur pilavı, duru suda kaynamış nohut... (s. 58)
SUR LES TERRES FERTİLES	Çevirmen: Kemal Et Jacqueline Bastuji
	On ouvrit les musettes, on deballa les victuailles: pain, fromage, olives noires, oignon cru, soupe de lentilles en gelée, pilaf de grains de blé, pois chishes bouillis ... (p.61)

Örnekte sıralanan işçi sınıfının besinlerinden ekmek, peynir, kara zeytin, kuru soğan, mercimek çorbası, nohut erek toplumun da mutfağında varolan besinlerdir. Bu bağlamda çevirmen hiçbir zorluk çekmeden doğrudan sözlük karşılıklarını erek metinde vererek eşdeğerliği sağlamıştır. Ancak erek dilde 'tahin' sözcüğünün karşılığı olmadığından dolayı 'tahin helvası' nı tamamen çıkarma (deletion) yöntemiyle erek dilde çıkarmıştır. 'Bulgur pilavı' için de çevirmen erek yapıtta dipnot düşmüş; "Pilaf de graine de blé appelé "boulgour" tümcesiyle kaynak kültürü erek kültüre tanıtmak için buğdaydan yapılan pilava bulgur denildiğini belirtmiştir, uyarlama (adaptation) yöntemiyle de 'bulgur' sözcüğünü kullanmadan erek okurda yabancılik hissi uyandırmamak için 'pilaf de grains de blé' çevirisiyle eşdeğerlik sağlamıştır. Ancak yemek sosyolojisi açısından çeviride eşdeğerlik kavramını açıklarsak; gelir kaynağının yemek kültürünü etkilediğini, mutfağın kimlikle olan ilişkisini vurgulamak gerekir. Daha açık bir ifadeyle, maddi olanaklar, sınıflar arası farklılıklar yani sosyo-

ekonomik durumun doğrudan beslenmeyle ilgisi vardır. Ekonomik anlamda güçlü olanın daha iyi beslendiği, alım gücüne, ait olduğu sınıfa göre tüketilen besinsel ürünlerin neyi simgelediğini Orhan Kemal'in yapıtlarını okuyan kaynak okur anlayabilir ancak erek okurun anlayabileceği, aynı hissiyata sahip olacağı düşünülemez. Her ne kadar çeviri açısından sözcüklerin ya da verilmek istenilen anlamın karşılığı verilmiş olsa da, iki okur arasında aynı hislerin uyanmayacağı gerçeği eşdeğerlik gerçekten tam anlamıyla sağlanabilir mi sorusunu tekrar tekrar düşündürüyor. Yine de bu örnekte çevirmenin hem biçimsel hem de anlamsal açıdan eşdeğerliği sağladığı söylenebilir.

Örnek 2:

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE	Yazar: Orhan Kemal
	Paydoslarda oğlan sevgilisine Şam tatlısı, kebab ısmarlar, gazoz ikram eder (s. 60)
SUR LES TERRES FERTİLES	Çevirmen: Kemal Et Jacqueline Bastuji
	A l'heure du casse-croute, les garçons offrent à leurs amies des gateaux de Damas , des kebab, de la limonade. (p.63)

Özellikle Hatay ili olmak üzere Batı Anadolu'nun yöresel tatlılarından Şam tatlısı Suriye'yle sınır komşusu olmasından dolayı kültürel etkileşimle kendi kültürümüze dahil ettiğimiz tatlardan biridir. Fransızca karşılığı 'Damas' olan Şam, örnekte olduğu gibi erek kültürde 'gateaux de Damas' şeklinde eşdeğerlik kazanmıştır. Sözcük karşılığında erek okur ne denilmek istendiğini anlasa da, imaj açısından zihninde hiçbir görsel oluşmamaktadır. Çeviri eyleminde erek okurun bilişsel açıdan kaynak kültürel unsurlara aşına olması gerekir ki imgesel anlamda zihninde oluşabilsin. Çevirmenin böyle bir yaklaşımla çeviriyi gerçekleştirmesi kabul edilemez. Bu örnekte çevirmenin daha genel bir ifadeyle 'şam tatlısı' yerine sadece ' gateaux' sözcüğünü kullanmasının erek odaklı yaklaşıma göre daha uygun olduğu söylenebilir. Ancak yine de kaynak kültüre sadık kalmak adına tercih ettiği bu aktarım da eşdeğer kabul edilebilir. 'Kebab' sözcüğü için de çevirmen dipnot düşmüş 'ızgara et şiş' anlamına gelen "Kebab: brochette de viande grillée" açıklamasını yapma gereği duymuştur. Her ne kadar her geçen gün turistik açıdan önem kazanan Türkiye'yi ziyaret eden yabancılar tarafından ya da diğer ülkelerde sektörel anlamda yoğunluk kazanan kebabçılar tarafından bu kelime erek kültürde bilirse de, çevirmen

kaynak kültürü erek okura tanıtmak için 'kebab' sözcüğünü kaynak dildeki haliyle bırakmıştır.

Örnek 3:

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE	Yazar: Orhan Kemal
	Pehlivan Ali'yle Ömer Zorlu yarım kilo "İrişkin" denilen et sucuğuyla sekiz yumurta alıp gittiler (s. 137)
SUR LES TERRES FERTİLES	Çevirmen: Kemal Et Jacqueline Bastuji
	Ali le lutteur et Omer le dur partirent avec huit oeufs et une livre de saucisson (p.140)

Adana yöresine özgü bir sözcük olan 'İrişkin' halk dilinde sucuk yerine kullanılır. Daha önce dile getirildiği gibi yöresel kullanımlardaki farklılıklar diğer bölge halkları için de anlaşılması zordur. Erek dilde 'sucuk' yerine kullanılan 'saucisson' erek kültürde özellikle domuz etinden yapılan şarküteri ürünüdür. Kültürel denkliği ya da başka bir deyişle kaynak okurla, erek okurun 'sucuk' denildiğinde gösterge açısından aynı imajı zihninde resmetmesi çevirinin yorumsal açıdan temel amacıdır. Diğer bir deyişle, çevirmen kaynak kültüre özgü unsurların eğer varsa erek kültürde benzerlerini erek metinde resmetmeli ki erek odaklı yaklaşımda çeviri amacına daha uygun olsun. Bu bağlamda çevirmenin 'İrişkin' kelimesini çıkararak uyarlama (adaptation) yöntemiyle erek dilde sözcüğün karşılığını genelleyerek vermesi yorumlayıcı çevirinin eşdeğerlik açısından amacına ulaştığının göstergesidir.

Örnek 4:

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE	Yazar: Orhan Kemal
	Çiftliğin arkasındaki ulu dutların gölgesinde, altları harıl harıl yanmakta olan yan yana üç küçük çamaşır kazanında çapa ırgatlarının yarma pilavı pişmekteydi. (s. 165)
SUR LES TERRES FERTİLES	Çevirmen: Kemal Et Jacqueline Bastuji
	Derriere la ferme, sous l'ombre immense des muriers, étaient allumés trois feux vifs où cuisait, dans trois petites lessiveuses, le pilaf de son pour les ouvriers du binage. (p.168)

Anadolu'da iri şekilde öğütölmüş buğdaya yarma adı verilmektedir. Pilav denildiğinde kaynak okur pirinçten yapılan pilav olduğunu anlar ve pirinç pilavı denilmesine gerek duymaz. Ancak her ne kadar erek dilin sözlüksel karşılığında ' pilaf' olarak karşılansa da, toplumsal kullanım açısından bakıldığında erek okurun bağlamda 'pilav' sözcüğü için sıklıkla ' le riz' sözcüğünü kullandığını belirtmek gerekir. Ancak çevirmen kaynak metinde geçen 'yarma pilavı' nı doğru anlamadığı için erek dilde 'kepek' anlamına gelen ' son' sözcüğünü kullanmıştır. Bağlam düzleminde bir besin türünden bahsedildiği erek okur tarafından anlaşılrsa da bu besin türünün ne olduğu konusunda çevirmen anlam bulanıklığına neden olmuştur. Erek dilde karşılığı varken başka bir ifade tercih etmesi, çevirmenin kaynak metinde geçen ifadeyi yanlış anladığının göstergesidir. Bu bağlamda eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek 5:

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE	Yazar: Orhan Kemal
	Onların keyfine göre köy yapmaya kalksan, bugün etli pilav ; etli pilav verirsin, yarın yanına etli fasülye, yağlı ayran , öbür gün de baklava börek isterlerdi (s. 230)
SUR TERRES FERTİLES	Çevirmen: Kemal Et Jacqueline Bastuji
	Impossible de se plier à tous leurs caprices: aujourd'hui ils te reclameront du pilaf à la viande ; si tu leur en donnes, demain ils voudront aussi des haricots à la viande ; et après- demain ils te demanderont du ayrane bien gras, des gateaux aux amandes et des feuilletés . (p.231)

Kaynak dilde ırgatların isteklerinin gerçekleşmeyeceğini ifade ederken, işçi sınıfı için lüks, elde etmesi zor denebilecek besin çeşitleri kullanılmıştır. Bunları yemek için, alım gücünün yüksek olması gerektiğini bağlam düzleminde erek okur, erek dilde okurken kısmen anlayabilir. Erek okurun mutfak kültüründe bulunmayan 'etli fasülye' sözcüğü sözcüğüne çevrilerek ' haricots à la viande' olarak karşılık bulmuştur. Kuzey Afrika mutfak kültüründe bulunan 'Tagine' (tajin) adlı yemeğin de yapılış şekli aynı olduğundan 'haricots à la viande' çevirisinden erek okurun bu yemeği anladığı tahmin edilebilir. 'Ayran' sözcüğü için çevirmen ' ayrane bien gras' sözcüğünü tercih etmiştir. Türk mutfağında önemli bir yere sahip olan 'baklava' için ' bademli pasta' anlamına gelen ' gateaux aux amandes', börek için de ' feuilleté'

sözcüğünü kullanmıştır.Çeviride analiz yaparken yaşanan dönemle, çevirmenin çeviri metni ortaya koyduğu dönemi göz önünde bulundurmak lazım. Çevirmen bugünün erek toplumuna ‘pilav’ için ‘pilaf’, ‘ayran’ için ‘ayrane’, ‘baklava’ için ‘baklava’ sözcüğünü kullandığında sözcüğün erek dildeki karşılıkları gayet net bir şekilde anlaşılacaktır. Kültürel etkileşim sayesinde çevirmenin işi de oldukça kolaylaşmaktadır. Ancak çevirmenin söylemini analiz ederken erek dilin, kültürün yapısına göre düşünmek gerekmektedir. Bu bağlamda ‘pilaf’, ‘ayrane’ sözcüğünün erek dilin yapısına uygun bir söylem olmadığı söylenebilir. Çevirmen kaynak kültürel unsurları uyarlama yöntemiyle erek kültürdeki benzerleriyle karşılaşmıştır. Anlamsal açıdan yeterli bir çeviri olduğu söylenebilir.

Örnek 6:

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	Yazar: Orhan Kemal
	Amasya bamyası gibi kupkuruydu (s. 15)
L'INSPECTEUR DES INSPECTEURS	Çevirmen: Jean Louis Mattei
	Il était tout sec comme un “ bamya ” d'Amasya (p. 19)

Kaynak kültürde diğer yörelere göre boyut olarak çok küçük olan ‘Amasya bamyası’ını, yazar, *Müfettişler Müfettişi* adlı yapıtta eski müfettişin fiziksel olarak aşırı zayıf olduğunu betimlerken benzetme amaçlı kullanmıştır. Çevirmen bu kültürel besini erek kültüre olduğu gibi aktarmıştır. Yazar bereket boynuzuna benzeyen küçük bir sebze anlamına gelen dipnotta verdiği ‘ petit légume en forme de corne d'abondance’ açıklamasıyla ortaya koyduğu çeviriyi anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Antik Yunan’da tanrıça Demeter’in atribüsü olarak bilinen, içinden meyvelerin taşıdığı şekliyle betimlenen bereket boynuzuna (corne d'abondance) benzeterek erek okura erişmeye çalışan çevirmenin burada eşdeğerliği sağlayamadığı söylenebilir. Sözcüğün başka bir kültüre ait olduğunu göstermek için tırnak içinde veren çevirmen erek dilin biçimine uygun bir çeviri ortaya koysa da anlamsal açıdan bulanıklığa neden olmuştur. Erek dilde karşılığı olan ‘ gombo’ sözcüğüyle karşılık bulması, erek okurun orijinal yapıt okuyormuş hissine kapılması mantığı doğrultusunda Yorumlayıcı Anlam Kuramı’nın önermesine daha uygun olabilirdi.

Örnek 7:

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	Yazar: Orhan Kemal
	Önünde duran, yarısı içilmiş rakı kadehini, kendisininmişçesine aldı, tepesine dikti. Yağları donmuş tas kebabından çatalıyla bir parça. (s. 19)
L'INSPECTEUR DES INSPECTEURS	Çevirmen: Jean Louis Mattei
	Il prit le verre de rakı à moitié bu qui était devant lui comme si c'était le sien et le siffila. Puis il entama un " taskebap " dont la gras était gele (p. 25)

Türk mutfağına özgü yemeklerden 'taskebapı'nı çevirmen erek söylemde görüldüğü üzere olduğu gibi muhafaza etmiştir. Birebir erek kültüre geçirdiği sözcük için dipnotta ' plat de viande aux légumes cuit dans un poélon' yani 'kulplu tavada sebzelerle pişirilen et yemeği' açıklamasını yaparak kaynak kültüre, yazara sadık kalmıştır. Çeviride güncel çeviri yöntemlerinde amaç erek okurun yabancılık çekmesini önlemek, orijinal yapıt okuyormuş hissi uyandırmaktır. Çevirmen verdiği dipnotta da genel bir ifade kullanmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda kaynak kültüre ait unsur, uyarlama yöntemiyle erek kültürde eşdeğeri kabul edilebilecek 'roti de boeuf aux petits légumes' çevirisiyle karşılık bulabilirdi.

Örnek 8:

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	Yazar: Orhan Kemal
	Emniyet Müdürü, " Kaymaklı ekmek kadayıfı " dedi. (s. 250)
L'INSPECTEUR DES INSPECTEURS	Çevirmen: Jean Louis Mattei
	Le Directeur de la Surete: C'est un gateau à la crème! Dit-il (p.326)

Örnekte çevirmen, erek okurun özgün bir yapıt okuduğu izlenimini uyandırmak için uyarlama yöntemiyle, Türk mutfağına özgü 'kaymaklı ekmek kadayıfı' tatlısını genel bir ifadeyle karşılamış, 'kremalı pasta' anlamına gelen 'gateau à la crème' sözcüğünü kullanmıştır. Erek kültürün mutfağında benzeri bulunmadığından dolayı işlevsel bir çeviri

yöntemiyle erek okurda yabancılık hissiyatı uyandırmamak adına, çevirmen kaynak kültürden bağımsız, genel bir ifade kullanmıştır.

Örnek 9:

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	Yazar: Orhan Kemal İyi olup kalkarsam yavrum ilk işim sana kendi elceğizimle yaprak dolması , Tatar böreği yapmak olsun. Sen Dilberdudağı 'nı da severdin. (s. 262)
L'INSPECTEUR DES INSPECTEURS	Çevirmen: Jean Louis Mattei Si je me retablis et arrive à me lever, mon petit, que mon premier travail soit de te faire de mes propres mains des feuilles de vigne farcies et des " börek à la Tartare ". Tu aimais aussi " les lèvres de la bien aimée ". (p. 341)

Tatar göçmenler sayesinde Türk mutfağına giren 'Tatar böreği', yine Türk mutfağının önemli yemek çeşitlerinden, hemen hemen Türkiye'de her bölgede yapılan 'yaprak dolması' ve Türk mutfağının eski tatlarından 'Dilberdudağı' gibi kaynak kültüre özgü yiyecekler erek okura tamamen yabancı olan tatlardır. Artan uluslararası ekonomik, politik ilişkiler, kültürel anlamda birbirini daha fazla tanıma, özellikle diğer kültür söz konusu olduğunda ilk akla gelen 'meşhur yemekleri tatma' arzusuyla yaklaşıldığı bir gerçektir. Yaprak dolması için 'feuilles de vigne farcies' karşılığı hem sözlüksel olarak, hem de anlamsal anlaşılabilirlik açısından eşdeğerdir. 'Tatar böreği' için 'petits patés feuilletés fourrés de viande' şeklindeki dipnot açıklamasıyla kaynak kültürün mutfak değerini erek okura aktarmak ister ve 'börek à la Tartare' karşılığını kullanır. 'Dilberdudağı' denilen şerbetli, hamur tatlısı için de 'gateau baigné dans le sirop' dipnotunu düşerek sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemiyle, çevrildiğinde 'sevgilinin dudakları' anlamına gelen 'les lèvres de la bien aimée' sözcüğüyle erek okura ulaşmaya çalışmıştır. Çevirmenin Türkçe kadar Türk kültürüne de hakim olması gerektiğini gösteren, evrenselliği olmayan, belli kültüre özgü bu yemekler gibi kültürel unsurların aktarımında, erek okurun nazarında yapıtı anlaşılır kılmak için verilen dipnotların yöntemsel olarak kaynak kültürü tanıtmak adına kaynak kültüre, erek okurda orijinal hissi uyandırmak adına da erek kültüre hizmet ettiği söylenebilir.

Örnek 10:

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	Yazar: Orhan Kemal
	Yanına güzel bir salata da yaparım. Açsanız imambayıldım da var..." (s. 267)
L'INSPECTEUR DES INSPECTEURS	Çevirmen: Jean Louis Mattei
	Je vais faire aussi une bonne salade à coté. Si vous avez faim, j'ai aussi de l' " imambayıldı ". (p. 349)

Türk mutfağının en meşhur yemeklerinden 'imambayıldı' dikkat çekici ismiyle sözlü kültürde isminin nereden geldiğine ilişkin farklı rivayetler söylenen bir yemektir. Aktarım yöntemiyle olduğu gibi erek kültüre taşınan bu yemek için çevirmen Mattei, ' plat froid fait avec des aubergines et appelé "l'imam s'est évanoui" car c'est un mets réputé excellent' yani ' patlıcandan yapılan soğuk yemek ve bu yemek imambayıldı isimli çok ünlü bir yemek' şeklinde verdiği dipnotla Türk kültürünü erek okura anlatmak istemiştir. Çevirmen, 'İmambayıldı' yemeğinin sözlük karşılığını vererek, kaynak dildeki kullanımını dipnotta 'l'imam s'est évanoui' şeklinde sözcüğü sözcüğüne çevirerek hem kaynak kültürü erek okura tanıttığı hem ilgi çekici ismi erek okura birebir vererek mizahi bir merak uyandırmayı sağladığı düşünülebilir. Çevirmenin kaynak unsura sözlük düzleminde yaklaşmasının amaca uygun olmadığı altını çizmek gerekir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan anlam kuramı açısından, çevirmenin mümkün olduğunca erek dilde eşdeğer, uygun sözcüğü bulması, bulamadığında ise dipnotla açıklamaya gitmesi önermesi doğrultusunda çevirmenin ortaya koyduğu ürün kaynak dili doğru anladığının göstergesidir. Ancak yine de zihinsel yorumlama aşamasında sözcüğü birebir aktarmak yerine ' l'espèce du plat d'aubergine' gibi genel bir ifade kullanarak dipnotta açıklamaya gitmesi erek kültürün normlarına daha uygun olacaktır denilebilir.

Sonuç

Türk Edebiyatı'nın toplumeu gerçekçi romancılarından Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde, Müfettişler Müfettişi* adlı yapıtlarında saptadığımız Türk kültürüne özgü yemeklerin, Kemal ve Jacqueline Bastuji tarafından Türkçe'den Fransızca'ya çevrilen yapıtı *Sur les Terres Fertiles*, Jean Louis Mattei tarafından Fransızca'ya çevrilen *L'Inspecteur des inspecteurs* adlı çeviri yapıtlarında hem anlamsal, hem

biçimsel açıdan nasıl bir şekle büründüğünü inceledik. Peter Newmark'ın toplumların kültürel farklılıklarını saptamak adına oluşturduğu kültürel öge sıralamasını esas alarak, kültürel unsurların kaynak dil- erek dil, kaynak kültür, erek kültür bağlamında çevirmen tarafından biçimsel ve anlamsal eşdeğerliliğinin sağlanıp sağlanmadığını Yorumlayıcı Anlam Kuramı ışığında eleştirel bakış açısıyla irdelemeye çalıştık.

Bugünün kültürel farklılığı, toplumsal yapıyı göz önünde bulunduran çeviri yaklaşımlarından, çevirmeni merkeze koyan bilişsel yaklaşımların çeviri sürecini aydınlatmada, ortaya çıkan sorunları en aza indirgemede önemli rol oynadığı, çevirmenin çeviri sürecindeki etkinliği, erek odaklılık, erek kültür, disiplinlerarasılık gibi kavramların ideal çeviriye ulaşmada işlevsellik kazandığı bir gerçektir. Çeviribilimde çevirmenin, çevirmen kararlarının, çeviri sürecinin, çeviri ürününün önemini vurgulayarak, erek odaklı yaklaşım ışığında çeviribilimi toplumsal ve kültürel gerçekliğiyle temellendirmeye çalışmak gerekir. Diğer bir deyişle çeviri kültürel bir eylem olarak erek kültüre göre şekillenmekte, ortaya çıkan sorunlar ise dilsel değil kültürel boyutta ele alınarak, çözüm aranmalıdır. Her şeyden önce yaşamın içindeki bir gerçeklik gibi çeviride doğru anlatma doğru anlama sayesinde gerçekleşir. Elbette anlam kuramının da önermesinde olduğu gibi çevirmenin her iki dile, kültüre eşit seviyede hakim olması, entelektüel kapasitesinin, yaşamsal deneyimlerinin bu hakimiyetle birleşmesi sonucu ortaya sağlıklı bir çeviri çıkabileceği yadsınamaz. Çeviri sürecinin bilişsel anlamda ilk evresi ve bel kemiği olan 'anlama' evresi de ancak çevirmenin yeterliliği sayesinde gerçekleşebilir.

Çalışmada iki farklı yapıtın iki farklı çevirmeni karşılaştırıldığında, Bereketli Topraklar Üzerinde adlı yapıtın çevirmenlerinden birinin Türk olması kaynak yapıtın iletinin daha doğru anlaşıldığı, bu bağlamda erek yapıta doğru bir şekilde aktarıldığı sonucunu doğurabilir. Her ne kadar genel olarak iki yapıtta da erek dilin, kültürün normlarına uygun bir çeviri ürünü ortaya konsa da, Müfettişler Müfettişi adlı yapıtta diğer yapıta göre yanlış anlaşılmalardan kaynaklı anlam kaymalarının, bulanıklıklarının daha fazla olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, kültürel farklılıkların çeviri sürecinde çevirmeni oldukça zorlamaktadır ve çeviri sorunlarının temelinde yatan da bu farklılıklardır. Bir topluma özgü kültürü diğer topluma çeviri metni olduğu hissi uyandırmadan aktarmanın, ortaya konan çeviriyi çözümlenmeden çok daha zor olduğu yadsınamaz. Türk edebiyatında yabancı dile aktarılan yapıtlar oldukça az iken, Orhan Kemal'in,

yapıtlarının Fransız toplumuna tanıtılması edebiyatımız ve kültürümüzün tanıtılması açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda her iki yapıtta da kaynak dilden, kültürden tamamen bağımsız, serbest bir çeviri yöntemi seçilmeden anlama odaklanılmış, genel olarak eşdeğer anlam yakalanmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. (1. Baskı). İstanbul: İmge Yayınevi
- Kemal, O. (1971). *Sur le terres fertiles*, (Tra.:JacquelineBastuji). Gallimard
- (1995), *L'inspecteur des inspecteurs*, (Tra.: Jean-Louis Mattei). Turquie: Editions de la Ministère de la Culture
- (2007). *Müfettişler Müfettişi*. İstanbul: Everest Yayınları
- (2009). *Bereketli Topraklar Üzerinde*. İstanbul: Everest Yayınları
- Koskinen, K. (1994). (Mis)translating the Untranslatable- The Impact of Deconstruction and Post-Structuralism on Translation Theory”, *Meta*, XXXIX,446-450
- Lederer, M. (1981). *La traduction simultanée-fondements théoriques*. Lettres Modernes. Paris: Minard
- Lederer, M. (1990). *Etudes traductologiques*. Paris: Minard Lettres Modernes
- Lederer, M. Et Israel, F. (1991). *La liberté en traduction*, Paris: Didier
- Lederer, M. (1994). *Traduire*. Paris: Hachette
- Lederer, M. (2006). *La Traduction Aujourd'hui- Le modele interprétatif*. (Nouvelle Edition). Paris-Caen: Lettres Modernes Minard, Cahiers Champollion No:09
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*, The Republic of Singapore, London: Prentice Hall International
- Ricouer, P. (2008). *Çeviri Üzerine*. (Çev.:Sündüz Öztürk Kasar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Salerno, J. (2011). *Frege'ye Dair*. (çev: Ayhan Dereko). Ankara: Birleşik Yayınevi
- Schleiermacher, F. (1963). Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens”, drl. Hans Joachim Störig, Das Problem des

Übersetzens, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
38-70

Seleskovitch, D. - Lederer M. (1993). *Interpréter pour Traduire*.
Paris/Sorbonne: Didier Erudition.

Seleskovitch, D. (1968). *L'interprète dans les conférences
internationales, problèmes de langage et de communication*.
Paris: Minard Lettres Modernes

Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları